

ADBTIA

dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz. "Ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrini bu gün müstəqil Azərbaycanın həyatının bütün sahələrində - siyasətdə, iqtisadiyyatda, təhsildə, idmanda, mənəvi həyatda görmək mümkündür.

Açar sözlər: milli, multikultural, təhlükəsizlik, müxtəliflik, Azərbaycan, demokratik, dövlət.

Sporting events in Azerbaijan as an example of multicultural security

*dos., PhD Akhundova Sevda Mammad
axundova449@mail.ru
Azerbaijan State Academy of Physical
Education and Sports*

Abstract: Today, a new, democratic society in Azerbaijan is actively involved in building an independent state. Its national diversity does not prevent people living there to feel like Azerbaijanis. He can speak his own language, write in it, and meet his cultural needs. Article 44 of our Constitution, entitled "Citizenship," states: "Everyone has the right to a nationality. No one can be forced to change his citizenship. "Representatives of various peoples living in our country can be seen today in all areas of independent Azerbaijan - politics, economy, education, sports, and spiritual life.

Keywords: national, multicultural, security, diversity, Azerbaijan, democracy, state.

İNNOVATİV TƏDRİS TEKNOLOGİYALARI-ELMİ MULTİMEDIYA VASİTƏLƏRİ

müəllim Axundova Turan Rauf qızı
turan-huseynova@mail.ru

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və
İdman Akademiyası

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 noyabr 2019

Dərc olunub: 5 dekabr 2019

©2019 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur.

Annotasiya: İnnovativ texnologiyalar müasir cəmiyyətdə və müasir təhsildə olduqca mühüm rol oynayır. Elmi innovativ texnologiyalar dil tədrisinin əsas aspektlərindən birinə çevrilməkdədir. Bizim əsas məqsədimiz informasiya-kommunikativ texnologiyaların və multimedyanın dil tədrisindəki tətbiqinin açıq şəkildə nümayiş etdirməkdən ibarətdir. Məqalədə həmçinin tədris prosesi zamanı multimedya vasitəsilə elektron tapşırıqların formalaşdırılma prosesi və kommunikativ tədrisin əhəmiyyəti öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: innovativ texnologiyalar, kommunikativ yönümlü tədris, tədrisi multimedya vasitələri, multimedya texnologiyaları, elektron tapşırıqlar.

Giriş: Müasir təhsil sistemi ali məktəblərdə ingilis dilinin tədrisində innovativ texnologiyaları (İKT) ön plana çəkir. Tələbədə şəxsiyyət kriteriyalarının yetişirilməsi və lazımi biliklərin aşılınması üçün auditoriyada lazımi tədrisi mühit yaradılmalıdır. Burada vurğulamaq yerinə düşərdi ki, yeni informasiya kommunikativ texnologiyalarının (İKT) tədris prosesi zamanı tətbiqi özü-özlüyündə tədrisin keyfiyyətini avtomatik sürətdə qaldırmağa qadir deyil, məhz p0bununla əlaqədar olaraq müəllimlər tədris prosesi zamanı müasir texnologiyaların tətbiqi ilə yanaşı, multimedya proqramlarının tətbiq xüsusiyyətlərini, imkan diapozonunu və bütün bunların pedaqoji-metodiki plana uyğun tətbiqini həyata keçirməlidirlər. Burada əsas

ADBTİA

göstərici faktor tədris prosesi və ya tədris prosesinə hazırlıq zamanı elektron ensiklopediyalar, dərsliklər, video dərslər, elektron testlər, monitorinqlər, prezentasiya materialları və s. kimi elektron tədris resursları ilə işləmə qabiliyyəti və imkanın olmasıdır.

Kommunikativ yönümlü tədris prosesi zamanı multimediyaya texnologiyaları vasitəsilə qurulan elektron tədris tapşırıqları - tədrisi multimediyaya vasitələri adlanır. Tədrisi multimediyaya vasitələri (elektron tədris tapşırıqları) – bütöv bir tədrisi sistem olub, özündə texniki və elmi didaktik funksiyaların vəhdətini təşkil edərək tələbələrin elmi-peşəkar tələblərini ödəmək məqsədilə müasir tədrisimizdə istifadə olunur. Digər sözlə ifadə etsək tədrisi multimediyaya vasitələri multimediyaya proqramları vasitəsilə yaradılan elektron tədris resurslarını özündə əks etdirir. [1.11]. Bu cür tədris tapşırıqlarından istifadə tələbənin diqqətini lazımi materialla yönəltməyə, təfəkkür və məntiqi qabiliyyətləri inkişaf etdirməyə, sərbəst analiz etmə bacarığını formalaşdırmağa yönəlir. Lakin burada bir nüansı da vurğulamaq yerinə düşərdi ki, bu tip tədrisi elektron vasitələrin tətbiqi ilk öncə planlı şəkildə təşkil olunmalıdır. Məhz vurğulanan kriteriyaları nəzərə almaqla müəllim istədiyi nəticəni əldə etmiş olar.

Tədqiqatın metodları: Multimediyaya vasitəsilə elektron tapşırıqların tərtibi ilk öncə tələbə -müəllim ünsiyyətindən başlayır. Burada müəllim hər bir tələbənin fərdi individual keyfiyyətlərinə diqqət yetirməlidir. Daha sonra tələbənin psixoloji-dərketmə qabiliyyəti, bilik səviyyəsi, tədrisin aparıldığı dərslər vəsaiti, elektron tapşırıqğa ayrılacaq vaxtın miqdarı kimi faktorlar mütləq nəzərə alınmalıdır. Bununla yanaşı auditoriya daxilində müəllim sırf elmi –yaradıcı mühit formalaşdırmağa çalışmalıdır ki, tələbə elektron vəsaitdən lazımi informasiyanı dərk edib anlaya bilsin. Psixoloqlar bildirirlər ki, multimediyaya vasitəsilə elektron tapşırıqların tərtibində və təhlili prosesində ən xırda detallar belə nəzərə alınmalıdır. Belə ki, burada şriftin ölçüsü, rəng tərtibatı, miqdarı, qoyulan şərtin keyfiyyəti kimi nüanslar olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Alimlərin fikrincə əqli-məntiqi qabiliyyəti sarı və narıncı rənglər daha da aktivləşdirir. Elektron tapşırıqların, eləcə də elektron kitabların başlıqlarını bu rənglərdə tərtib etmək psixoloji - metodiki cəhətdən daha düzgündür. Qırmızı rəng lazımi nüanslara diqqətin cəlb edilməsi, ağ və boz rəng ümumi fon üçün daha yararlı olduğu qeyd edilir. Bənövşəyi rəngdən isə ümumiyyətlə tədris auditoriyalarında istifadəsi alimlər tərəfindən ümumiyyətlə tövsiyyə olunmur. [2.5.7].

Tədrisi multimediyaya vasitələri və onların tətbiq istiqamətləri

<i>Tədrisi multimediyaya vasitələri</i>	<i>İngilis dili fənni üzrə tətbiq istiqamətləri</i>
<i>Multimediyaya prezentasiyaları</i>	- Yeni dərslərin izahı - Sxem ,cədvəllərin, qrafiklərin nümayişi - Keçirilən dərslərin təkrarı
<i>Elektron tapşırıqlar Elektron dərsliklər Elektron ensiklopediyalar Elektron lüğətlər</i>	Tələbə: - Verilmiş materialın sərbəst sürətdə öyrənilməsi və analizi Müəllim: - Verilmiş material üzrə tədrisə hazırlıq
<i>Video dərslər Tədrisi filmlər</i>	- Leksiya - Yeni materialın izahı
<i>Biliyin yoxlanılmasına dair elektron testlər sistemi</i>	Testləşdirmə

Cədvəl 1.

Cədvəldə təqdim olunan multimediyaya tədris vasitələri və onların tətbiqi məhz müəllimin öz üzərinə buraxılır. Əlbəttə ki, burada vurğulamaq yerinə düşərdi ki, müəllim seçdiyi tədris tapşırıqlarının xüsusiyyətlərini məhz tədris etdiyi qrupun, auditoriyanın bilik səviyyəsinə eləcə də planlaşdırdığı tədris metoduna və ya nail olmaq istədiyi nəticəyə uyğun olaraq seçməli və uyğun şəkildə tətbiq etməlidir. İstər leksiyaların aparılması, istər yoxlama testləşdirmə və ya sadəcə yeni materialın izahı.

Yuxarıda qeyd olunan cədvəl və bütün bu vurğulananlar bir daha sübut edir ki, tədris prosesin bütün mərhələlərində multimediyaya proqramlarından və multimediyaya tipli tədris tapşırıqlarından istifadə etmək mümkündür. [1.13].

Elektron tədrisi multimediyaya vasitələri (elektron tapşırıqlar) elektron texnologiyalar vasitəsilə meydana gələn və tətbiq edilən tədris vasitələridir. Bu cür tədris vasitələri

Cədvəl 2.

1. Tədris prosesinin məqsədinə uyğun olaraq;
2. Proqrama uyğun olaraq tədris prosesinin mərhələlərə ayırmaq şərti gözlənilməklə;
3. Yoxlama suallarının hazırlanması və istifadəsini maksimum şəkildə asanlaşdırmaq şərti ilə;
4. Multimediyaya texnologiyaların istifadəsinin zəruriliyini nəzərə almaqla;
5. Tədrisin individuallaşdırılması (hər bir tələbəyə individual yanaşma).

Müasir elektron tapşırıqlar özündə elektron dərslərləri, elektron leksiyaları, elektron-metodiki kitabçaları və elektron tapşırıqları əks etdirir. Elektron tapşırıqlar bütün tədris prosesi zamanı tədrisə marağı qoruyub saxlamağa imkan verir. Yaxşı tərtib olunmuş elektron tapşırıq imkan verir ki:

müxtəlif bilik səviyyəsinə uyğun şəkildə yaradılır və bir qayda olaraq müxtəlif formalı və müxtəlif məqsədli şəkildə istifadə olunur. Elektron tədris resurslarının ən sadə forması – tekstoqrafik şəkildə olur. Tekstoqrafik mətnlər kitab mətnlərdən elektron formada olması ilə fərqlənir. Bu tip mətnləri çox asanlıqla çap edib vərəq və ya kitab halına gətirmək mümkündür. [3.1].

Nəticələrin təhlili: Yuxarıda qeyd olunan fikirləri ümumiləşdirsək elektron tapşırıqlar xüsusi tədris vasitəsi olub, tələbələrin həm sərbəst şəkildə, həm də auditoriya daxili istifadəsi üçün nəzərdə tutulduğunu görürük. Elektron tədris tapşırıqları tələbələrdə elmi-məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirməli, maksimal sürətdə tədrisin tələblərinə cavab verməlidir. Belə ki, elektron tapşırıqlar artıq müasir tədris sisteminin bir hissəsidir. Elektron tapşırıqlar tədrisi xarakter daşıyıb, konkret 5 prinsip gözlənilməklə tərtib olunur:

Elektron tapşırıqların tərtib prinsipləri

- ✓ ənənəvi tipli tapşırıqlarla yanaşı müəllimin öz məqsədinə və istəyinə uyğun tapşırıqlar tərtib etmə və istifadə imkanı.
- ✓ Hər bir tələbənin fərdi səviyyəsinə uyğun olaraq individual tapşırıqların tərtibi.
- ✓ Tələbələrin operativ və göz yaddaşının inkişafına imkan yaradır. Tələbələrdə lazımı biliklərin formalaşdırılması konkret material əsasında aparılmalıdır. Elektron tapşırıqlar bir qayda olaraq tədris materialı əsasında hazırlanmalı və burada mütləq tələbənin yaş göstəriciləri, bilik səviyyəsi, əqli keyfiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Elektron tapşırıqlar multimediyaya proqramları vasitəsilə tərtib olunur və adətən CD, BBS diskələrində və FTP fayl daşıyıcılarında saxlanılır. Müasir dövrlərdə elektron tapşırıqlar bir neçə üsullarla tərtib olunur:
  - Proqramlaşdırma dillərdə
  - Hazır tədrisi proqramlar vasitəsilə
  - Multimediyaya proqramları vasitəsilə
 Bu üsullardan ən geniş yayılmışı multimediyaya

ADBTİA

proqramları hesab olunur.

Multimediya proqramları vasitəsilə elektron tapşırıqların tərtibi dünya təhsil sistemində böyük bir proqresə imkan yaratdı. Belə ki, multimediyanın biliyin və informasiyanın ötürülməsində, əyani –didaktik tədris materialı kimi geniş tətbiq edilmə imkanları onu əvəzsiz tədrisi-texnoloji faktor kimi nəzərə almağa imkan verir.

Elektron tədris tapşırıqları – tədris sisteminin bir hissəsi olub, özündə didaktik, metodiki tədris materiallarını əks etdirir. Bununla yanaşı elektron tapşırıqlarda proqram təminatı mövcuddur ki, bu da bu tip tapşırıqları müxtəlif məqsədlərdə istifadəsinə imkan yaradır. (Məsələn: biliyin kontrol edilməsi və s.).

Elektron tapşırıqlar ilk olaraq distansion təhsil üçün yaradılmışdır. Lakin daha sonralar öz imkan genişliyinə görə auditoriya daxili istifadə üçün də tətbiq olunmağa başladı. Elektron tapşırıqlar bir qayda olaraq universal şəkildə tərtib olunur ki, məzmununa görə tam, savadlı şəkildə formaya salınmış, yüksək informativlik qabiliyyətinə malik, həm auditoriya daxili, həm də tələbənin sərbəst şəkildə istifadəsi üçün yararlı olsun.

Tədris prosesində kommunikativ mühitin mövcudluğu əsas faktorlardan biridir. Müasir təhsil konsepsiyası tələbəni tədris prosesi zamanı kommunikativ mühitə yönləndirməyi ön plana çəkir. Elektron tapşırıqlar ingilis dilinin tədrisində auditoriya mühitində təbii dil mühitinin yaradılmasına yardımçı olur.

Dərs vəsaitlərində mövcud tapşırıqların birbaşa olaraq, olduğu kimi elektron vəziyyətə gətirmək metodiki pedaqoji baxımdan düzgün addım hesab olunmur. Məhz bu baxımdan multimediya vasitəsilə elektron tapşırıqların tərtibində bəzi aparıcı nüanslar nəzərə alınmalıdır:

1. Anlaşılması və oxunulmasını asanlaşdırmaq məqsədilə tapşırıqların başlıqları qısa, konkret və aydın şəkildə olmalı;

2. Suallar tədris materialına uyğun olaraq planlı şəkildə tərtib olunmalı və müəyyən başlıqlar altında

cəmləşdirilməlidir. (Məsələn: Mütləq həlli tələb olunan, şifahi xarakter daşıyan və ya əlavə material kimi işlənə bilən və s.).

3. Auditoriyadakı tələbələrin bilik səviyyəsinə və psixoloji atmosfərə uyğun olaraq;

4. Tapşırıqların həllinin və izahının çox vaxt aparmaması üçün qarşıya qoyulan tələbin konkret və yığcam lakin olduqca informativ xarakter daşmalıdır;

Müasir müəllimlər multimediya texnologiyaları vasitəsilə tərtib olunan elektron tapşırıqları digər bir məqsədlə də - tələbənin məntiqi-yaradıcı düşüncəsinin inkişafı üçün geniş tətbiq edirlər. [4.22.]

Yekun nəticələr: Multimediya vasitəsilə tərtib olunan elektron tapşırıqların mahiyyətini və xüsusiyyətləri ümumiləşdirsək vurğulaya bilərik ki:

➤ Elektron tapşırıqlar müasir informasiya-kommunikativ texnologiyaları vasitəsilə tərtib edilməlidir. Bu tip tapşırıqların tərtib etmə üsullarını əsasən müəllim tərəfindən qərarlaşdırılır.

➤ Adi dərslik və çalışma kitablarında çap olunmuş tapşırıqlar elektron tapşırıqlar hesab olunmur və əksinə adi A4 vərəq halına gətirilmiş və çap edilmiş elektron tapşırıq öz funksional mahiyyətini və xüsusiyyətlərini itirmiş olur.

➤ Elektron tapşırıqların xüsusiyyətləri aktiv və interaktiv tədrisi tələb edir, məhz ona görə də elə bir auditoriya və ya elə bir qrup seçilməlidir ki, lazımı informasiya dərk edə, anlamaga qadir olsun.

➤ Müasir dünya təhsil sistemi elektron tapşırıqları, adi dərslik tapşırıqların alternativ variantı kimi önə çəkir.

➤ Elektron tapşırıqlar adətən ingilis dili fənninin proqram tələblərinə və pedaqoji-didaktik metodlara söykənməlidir.

Beləliklə, ingilis dilinin kommunikativ yönümlü tədrisində elektron tapşırıqlar aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

✓ Nəşri tapşırıqlardan fərqli olaraq elektron tapşırıqlar tələbənin elmi məntiqi düşüncəsi ilə yanaşı yaradıcı qabiliyyətini artırır.

ADBTİA

✓ Tələbələrdə fənnə qarşı motivasiyanı artırır.

✓ Mətni və audio faylların vəhdətini təşkil edərək dilə kommunikativ yanaşmanı təmin edir.

Hər bir auditoriyanın və hər bir tələbənin individual bilik və psixoloji səviyyəsinə uyğun şəkildə tərtib olunur.

Ədəbiyyat

1. “Beynəlxalq Elmi-Tədqiqat Jurnalı” / 4 nəşr/ 3 hissə - Moskva- 2016.

2. İnternet -jurnal «НАУКОВЕДЕНИЕ» / №3 – Moskva-2014.

3. <http://kandik.ru/uchebnaja-dejatelnost/yelektronnye-obrazovatelnye-resursy.html>

4. И. В. Роберт, С. В. Панюкова, А. А. Кузнецов, А. Ю. Кравцова/ “Информационные и коммуникационные технологии в образовании” – Moskva – 2008.

Иновационные научные технологии – научные мультимедийные средства
Ахундова Т.Р.

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта

Аннотация: Иновационные технологии играют важную роль в современном обществе и обучении. Научные инновационные технологии становятся важным аспектом в языковом преподавании. Наша основная задача наглядно показать способ применения информационно-коммуникативных технологий и мультимедии в языковом преподавании. В статье также указано процесс формирования мультимедийных электронных упражнений для учебного процесса и важность коммуникативного преподавания.

Ключевые слова: инновативные технологии, коммуникативное преподавание, научные мультимедийные средства, мультимедийные технологии, электронные упражнения.

Innovative education technologies – educational multimedia specifics

Akhundova T.R

Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport

Annotation: Innovative technologies play an important role in modern society and in modern education. Educational multimedia specifics become the main aspect of language teaching. Our main aim is to show the way of usage informational – communicative technologies and multimedia in foreign language teaching. You can also observe here the formation process of multimedia electron exercises for teaching process and the importance of communication teaching.

Key words: innovative technologies, communicative teaching, educational multimedia specifics, multimedia technologies, electron exercises.